

**Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка**

БОГДАНА ГВОЗДЕЦЬКА

СОЦІОЛОГІЯ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Дрогобич, 2025

УДК 316 (072)

Г 25

*Рекомендовано до друку вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 2 від 27.02.2025 р.)*

Рецензенти:

Скотна Н.В., доктор філософських наук, професор кафедри філософії, соціології та політології імені професора Валерія Скотного Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

Нікон Н. О., кандидат соціологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи Національного університету «Одеська політехніка»

Відповідальний за випуск: Зелена О. Я., кандидат політичних наук, доцент кафедри філософії, соціології та політології імені професора Валерія Скотного Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Гвоздецька Б.

Г 25

Соціологія методичні вказівки до семінарських занять : навчально-методичний посібник для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Дрогобич : ДДПУ ім. І. Франка, 2025. 40 с.

Пропонований навчально-методичний посібник укладений відповідно до програми курсу «Соціологія» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Містить теми лекцій, теми семінарських занять, питання для обговорення та дискусій, контрольні питання, методичні поради, літературу, короткий термінологічний словник.

© Б. Гвоздецька, 2025
© Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. ТЕМИ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ	5
2. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ТА МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ	6
2.1. Історія становлення та розвитку соціологічної науки.....	6
2.2. Методика і техніка соціологічних досліджень.....	11
2.3. Опитування як найбільш поширений метод збирання первинної соціологічної інформації.....	15
2.4. Суспільство як соціальна система.....	19
2.5. Соціальна структура та соціальна стратифікація суспільства.....	23
2.6. Соціологія особистості.....	27
2.7. Соціологія сім'ї.....	31
3 КОРОТКИЙ СЛОВНИК СОЦІОЛОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ	34

*Той, хто не дивиться вперед,
виявляється позаду*
Джордж Герберт Мід

ВСТУП

Сьогодні наша країна, змушена захищати свій суверенітет, незалежність і право на існування, водночас захищаючи цінності свободи та демократії усього цивілізованого світу. Подальший її розвиток та рух у напрямі демократичних, цивілізаційних стандартів вимагає від молодих громадян не тільки адаптуватися до реалій сьогодення, розвивати творчий потенціал, формувати здатність до сприйняття і реалізації новацій, бути залученими безпосередньо у громадському житті, демократичних перетвореннях, бути толерантним та поважати права людини і громадянина, а й мати соціологічний аспект мислення, правильно сприймати і аналізувати соціальні процеси нашого та інших суспільств. Вивчення соціології дає розуміння причинно-наслідкових зв'язків груп і суспільства загалом, дає змогу розуміти, планувати, прогнозувати та приймати правильні рішення.

Метою навчальної дисципліни «Соціологія» є вироблення у здобувачів цілісного уявлення про соціологію як науку та суспільство її погляду, формування у майбутніх педагогів соціальної культури й мислення, вироблення основ соціологічного підходу до осмислення суспільних явищ, навичок використання соціологічних методів в освітньо-педагогічній діяльності.

При вивченні навчальної дисципліни студенти повинні оволодіти такими загальними компетентностями:

здатність до критичного, відкритого, творчого мислення, яке може протистояти різним формам маніпуляції, фанатизму, нетолерантності і сприяти мирові й розв'язанню глобальних питань сучасності, до пізнання сутності людини, її призначення та шляхів його досягнення, а також розуміння особливого статусу людини в універсумі;

здатність спілкуватися (першою) рідною мовою, правильно і логічно будувати усне й писемне мовлення;

здатність до організаційної роботи, взаємодії у колективі, вміння враховувати психоемоційні особливості окремих осіб, зокрема та колективу, загалом;

здатність до пошуку, оброблення й аналізу інформації з різних джерел;

здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

Пропонований посібник містить теми лекційних занять, семінарських занять, питання для розкриття та обговорення, методичні рекомендації з коротким викладом матеріалу і конкретними порадами, які допоможуть здобувачеві краще зорієнтуватися у навчальному матеріалі. До кожної теми додається перелік літератури, включно з підручниками, посібниками, науковими статтями, інтернет-виданнями. Посібник містить короткий термінологічний словник.

Формами організації навчального процесу є лекції, семінарські заняття, науково-дослідницька та самостійна робота здобувачів.

1. ТЕМИ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Соціологія наука про суспільство. Передумови виникнення і етапи становлення соціологічної науки.

Тема 2. Організація і проведення соціологічного дослідження.

Тема 3. Опитування як найбільш поширений метод збирання первинної соціологічної інформації.

Тема 4. Суспільство як соціальна система.

Тема 5. Соціальна структура і стратифікація суспільства.

Тема 6. Соціологія особистості.

Тема 7. Соціологія сім'ї.

Тема 8. Соціологія молоді.

2. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ТА МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

Семінарське заняття 1 (2 години)

Тема. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СОЦІОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

*Ідеї правлять світом і викликають у ньому потрясіння.
Увесь соціальний механізм спирається у кінцевому підсумку на думку людей*
Огюст Конт

ПЛАН

1. Огюст Конт як засновник соціологічної науки.
2. Соціологічна наука кінця XIX – початку XX ст. її основні напрями та школи.
3. Класичний період соціологічної науки (М. Вебер, Е. Дюркгейм).
4. Структурний функціоналізм та теорія конфлікту як основні сучасні соціологічні парадигми.
5. Історія соціологічної думки України.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

Вивчаючи *перше питання*, здобувач має охарактеризувати події, які відбувалися в суспільстві на початку XX ст., звернути увагу, що стало передумовою переходу від абстрактних філософських роздумів про суспільство, до позитивної науки про нього як живе функційне утворення. Згадати вчення видатного представника французького утопічного соціалізму К. А. де Ревруа Сен-Сімона, які стали основою позитивної філософії О. Конта. Французький філософ, соціолог, позитивіст О. Конт – основоположник соціології, терміна «соціологія», який з'являється після виходу в світ праці «Курс позитивної філософії», визначає соціологію як особливу, самостійну науку про суспільство, окреслює загальні контури соціальної структури та основних соціальних інститутів суспільства, обґрунтовує необхідність використання наукового підходу у вивченні суспільства і пізнанні законів його розвитку. Подібно до природничих наук, соціологія О. Конта базувалася на фактах, емпіричному й аналітичному дослідженні соціальних явищ. Важливо звернути увагу на систему соціології О. Конта, де він виділяє два розділи – *соціальну статистику*, так звану, анатомію суспільства, теорію суспільного порядку, раціональну, ефективну організацію суспільства, предметом якої є природні умови існування соціальної системи; та *соціальну динаміку*, яка вивчає закони розвитку соціальних систем та їх зміни, відіграє в системі О. Конта роль теорії суспільного прогресу, в основу соціальної динаміки покладено принцип інтелектуального розвитку людства відображеного у «законі трьох стадій» – теологічній, метафізичній і позитивній.

У *другому питанні* треба звернути увагу на прогрес наукового знання кінця XIX – початку XX ст., який охоплював усі тодішні галузі, досягнення певної галузі впливало на розвиток інших. Так, фундаментальні відкриття майже у всіх галузях природознавства мали значний вплив на соціологічне знання. Чимало натуралістичних соціологічних шкіл XIX ст. робили спробу зрозуміти соціальне через біологічне чи природне. Аналізуючи натуралістичний напрям у соціології, доцільно охарактеризувати його школи та погляди їхніх представників: органістична школа (Г. Спенсер), соціальний дарвінізм (У. Беджгот, Л. Гумплович), расово-антропологічна школа (Ж. А. де Гобіно, Х. С. Чемберлен), географічна школа (Г. Т. Бокль, Л. Мечніков). Обґрунтуйте, що було спільного у школах натуралістичного напрямку та чому їм не вдалося пояснити сутність соціально-історичних явищ через орієнтацію на еволюцію та відносно сталі закони біологічного світу. Криза натуралістичних поглядів щодо пояснення соціального, зумовила появу нового напрямку у розвитку соціологічної думки – психологічного (соціологічного психологізму). Дайте характеристику концепціям «психологія народів» (В. Вундт), «психологія натовпу» (Г. Лебон) та соціологічному інстинктивізму (У. Мак-Дугалл), теорії наслідування (Г. Тард).

Третє питання необхідно розпочати з того, що натуралістичне та психологічне тлумачення суспільного життя виявилось обмеженим і неспроможним розкрити усю складність людини як істоти соціальної. Настає класичний період становлення соціології. Тут варто виділити німецького соціолога М. Вебера засновника “розуміючої соціології” і теорії соціальної дії. Зверніть увагу на його основну працю «Протестантська етика і дух капіталізму». Важливо проаналізувати теоретичну концепцію «соціологізму» Е. Дюркгейма патріарха французької соціології. У своїй концепції соціального нормативізму він сформулював основні засади теорії інститутів і соціального контролю. Розкрийте бачення Е. Дюркгейма щодо соціальної норми та патології, самогубства як соціального явища.

При розгляді *четвертого питання* варто звернути увагу на течії, школи та напрями сучасної західної соціології. Виокремте та дайте характеристику макросоціологічним та мікросоціологічним теоріям сучасної західної соціології. Порівняйте структурний функціоналізм (Р. Мертон, Т. Парсонс) та теорію соціального конфлікту (Л. Козер, Р. Дарендорф) як двох основних макросоціологічних теорій та проаналізуйте їхні методи і поняття.

У *п'ятому питанні* потрібно розглянути специфіку розвитку історії соціологічної думки та поглядів в Україні, її роль у формуванні української державності та українського громадянського суспільства. Виділити та охарактеризувати періоди розвитку української соціологічної думки. Розглянути соціологічні погляди та концепції українських науковців М. Драгоманова (політична соціологія), М. Грушевського (генетична соціологія), Б. Кістяківського (соціальна наука), В. Липинського (соціологія державотворення), а також назвіть сучасних українських соціологів.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Захарченко М. В., Погорілий О. І. Історія соціології (від античності до початку ХХ ст.). Київ : Либідь, 1993. 360 с.
2. Історія соціології : навчальний посібник / за ред. І. П. Руценка. Харків : ТОВ «Планета-Прінт», 2017. 442 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/161792211.pdf>
3. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Соціологія. Основи загальної, спеціальних і галузевих теорій. Київ : Каравела, 2018. 544 с.
4. Ручка А. О., Танчер В. В. Курс історії теоретичної соціології. Київ : Наукова думка, 1995. 223 с.
5. Соціологічна думка України : навчальний посібник / за ред. М. В. Захарченка та ін. Київ : Заповіт, 1996. 424 с.
6. Соціологія : навч. посіб. / А.П. Литвин, А.К. Яковенко. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. 364 с.
7. Соціологія : навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів 2-ге вид., доопр., доп. / за заг. ред. В. І. Докаша. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. 448с. <http://www.sociology.chnu.edu.ua/res/sociology/Soc.%20kafedr.%20posibnyk.pdf>
8. Соціологія : підручник / за ред. В. Г. Городяненка. 3-є вид., доп. і перер. Київ : “Академія”, 2010. 544 с.
9. Соціологія : підручник для студ. вузів / за ред. В.Пічі. 5-е вид. Львів : Новий Світ, 2018. 280 с.
10. Танчин І. З. Соціологія : навч. посіб. 3-тє вид., перероб. Київ : Знання, 2008. 351 с. // <http://westudents.com.ua/knigi/572-sotsologiya-tanchin-I3.html>
11. Черниш Н. Й. Соціологія: підручник за рейтингово-модульною системою навчання. 5-те вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2009. С. 36–126.
12. Щудло С. А., Романів Т. М., Мірчук І. Л. Соціологія. Курс лекцій : навчальний посібник. Вид. 2-е. Дрогобич : Вимір, 2007. С. 20–59.

Додаткова

1. Валлерстайн І. Маркс і слаборозвиненість. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2008. № 1. С. 50 – 66.
2. Вовканич С. Творчий внесок Л.А.Олесневича як віддзеркалення розвитку соціологічної науки в Україні. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2017. № 2. С. 175–184.
3. Казаков В. Ідеальний тип у творчості Карла Маркса та Макса Вебера. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2018. № 3. С. 74–95.
4. Макеєв С. Огюст Конт : біля витоків соціологічної уяви. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2013. № 2. С. 184 – 198.
5. Савчинський Р. Проект аналітичної соціології, або у пошуках відповіді на питання “чому?”. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2018. № 1. С. 46– 64.
6. Танчер В. Актуальні проблеми соціологічної науки (вступна лекція до одноіменного курсу). *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2014. № 2. С. 180–189.

7. Урсуленко К. Соціологічна солідарність: розвиток поняття в історії соціології та сучасні інтерпретації. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2009. № 1. С. 138–157.
8. Хуткий Д. Макросоціологічний підхід до виокремлення основних підсистем сучасної світової системи суспільств. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2008. № 3. С. 42–54.
9. Черниш Н. Соціологія сьогодні: тенденції та перспективи розвитку. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2017. № 4. С. 5–21.
10. Шульга О. Чому “феноменологічна соціологія” неможлива. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2013. № 1. С. 46–57.

Інтернет-ресурси

1. SOCIS URL: www.socis.kiev.ua
2. Архів соціологічних даних Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, м. Київ URL: <http://www.razumkov.org.ua>
3. Дані про соціологічні публікації в Україні. URL: www.meta-ukrain.com
4. Електронні видання наукової періодики з соціології. URL: www.unesco.org/general/eng/infoserv/doc/journals/sociology.html
5. Європейський освітній портал. URL: <http://www.eu-edu.org>
6. Єдине освітнє інформаційне вікно України. URL: <http://www.osvita.com>
7. Інституту соціології НАН України URL: <https://isnasu.org.ua/>
8. Інформаційно-пошукова система з соціології. URL: www.pscw.uva.nl/sociosite/index/html
9. Офіційний сайт МОН України. URL: <http://www.mon.gov.ua>
10. Сайт Соціологічної асоціації України URL: www.sau.kiev.ua.
11. Соціологічні ресурси соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна URL: www.sociology.kharkov.ua
12. Статистичні матеріали Держкомстату України. URL: www.ukrstat.gov.ua
13. Український інститут соціальних досліджень ім. Олександра Яременко URL: <http://www.uisr.org.ua/>
14. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва URL: <http://www.dif.org.ua/>

Контрольні запитання

1. Яку роль відіграв О. Конт у виникненні соціологічної науки?
2. Як ви вважаєте, чи є контівський «закон трьох стадій» об'єктивним законом щодо розвитку суспільства? Чому?
3. До якого напрямку в соціології належить англійський філософ, соціолог Г. Спенсер?
4. Розкрийте особливість психологічного напрямку у соціології XIX ст. та її наукову неспроможність?
5. Назвіть автора розуміючої соціології і теорії соціальної дії?
6. Чому будь яка людська дія не є соціальною? Яке визначення соціальної дії дає М.Вебер?

7. Яким є вклад у соціологію Е. Дюркгейма?
8. Назвіть соціологів, представників структурного функціоналізму.
9. Виділіть та охарактеризуйте етапи у розвитку української соціології?
10. Назвіть видатних українських соціологів та їх вплив на розвиток вітчизняної соціологічної думки.

Семінарське заняття 2 (2 години)

Тема. МЕТОДИКА І ТЕХНІКА СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Будь-яка точна наука ґрунтується на приблизності
Бертран Рассел

ПЛАН

1. Сутність соціологічного дослідження, його характеристика, види та основні етапи.
2. Програма соціологічного дослідження та її структура.
3. Класифікація методів збору даних за джерелами інформації.
4. Кількісні та якісні методи їхні основні відмінності.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

Перше питання присвячене сутності та специфіці емпіричного соціологічного дослідження. У зв'язку з цим зверніть увагу на важливість та значення прикладних соціологічних досліджень у суспільних науках. Дайте визначення поняттю «соціологічне дослідження» та зверніть увагу на його зміст. Соціологічне дослідження ще часто називають емпіричним, прикладним або конкретно-соціологічним. Залежно від критеріїв, які беруться за основу класифікації дослідження, виділяють декілька видів емпіричного дослідження. Дайте характеристику цим видам, а саме за критерієм: масштабу, часу проведення, цілями, глибиною аналізу, формою та періодичністю проведення. Опишіть та розкрийте основні етапи соціологічного дослідження, поміркуйте в чому їхня особливість і ризики виконання.

По розгляді *другого питання* розпочніть з констатації того, що один із дуже важливих етапів соціологічного дослідження становить розробка його програми, яка є дорожньою картою науково-аналітичної роботи дослідницького колективу та від якої залежить результативність дослідження. Дайте визначення поняттю «програма соціологічного дослідження». Опишіть структуру програми та її складові компоненти: методологічний компонент програми та його зміст: формулювання теми, мети дослідження та його основних завдань, визначення об'єкта (за критерієм носія проблеми та за критерієм загальної проблеми) і предмета дослідження, здійснення теоретичної інтерпретації та практичної операціоналізації понять, формулювання гіпотез-підстав і гіпотез-наслідків для проведення дослідження; методичний компонент програми: опис методики проведення соціологічного дослідження, розрахунок і обґрунтування вибірки, визначення та обрання методів збору первинної інформації, а також методи, що розробляються іншими науками і використовуються в соціології, опис схеми аналізу даних соціологічного

дослідження. Опишіть три основні функції які виконує програма соціологічного дослідження, а саме: методологічну, методичну та організаційну.

Третє питання присвячене класифікації методів збору даних основою яких є джерело інформації. Важливо зауважити, що під методами соціологічного дослідження розуміється техніка дослідження, яка використовується для вивчення соціального світу. Дайте характеристику трьом основним методам: спостереженню, аналізу документів та опитуванню. Зауважте, що експеримент є не методом збирання інформації, а способом організації дослідження, і в його перебігу експерименту інформацію можна збирати і за допомогою спостереження, і за допомогою аналізу документів та опитування. З'ясуйте сутність спостереження у соціологічному дослідженні, його специфіку та види. Проаналізуйте метод аналізу документів та його види і особливості. Розкрийте сутність найпопулярнішого методу – опитування, його роль, переваги та недоліки, місце серед інших методів.

Четверте питання передбачає осмислення основного поділу методів збирання соціологічної інформації на кількісні і якісні, в основу яких покладено мету методу. Обґрунтуйте мету застосування кількісних методів збирання соціологічної інформації. Визначте для чого використовуються якісні методи і яка їхня мета, охарактеризуйте їх, а саме спостереження, фокус-група, глибинне інтерв'ю, дослідження окремого випадку (case study).

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Богдан О. Що варто знати про соціологію та соціальні дослідження? Посібник-довідник для громадських активістів та всіх зацікавлених \ Олена Богдан. Київ : Дух і Літера, 2015. 380 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/70dffe1e-1c05-4f43-baa7-af278e96c721/content>
2. Мітофські У., Едельман М., Паніотто В., Харченко Н. Опитування «екзит пол»: історія, розвиток, методологія // Загальнонаціональні опитування exit poll. Київ : Заповіт, 2002. С. 9 – 17.
3. Паніна Н. Технологія соціологічного дослідження : курс лекцій. 2-ге вид., доповнене. Київ : Інститут соціології, Вища школа соціології, 2007.
4. Паніотто В., Харченко Н. Методи опитування : підручник. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2017. 342 с.
5. Піча В. Соціологія. Загальний курс : навчальний посібник для студ. вузів. Київ : Каравела, 2008. 248 с.
6. Соціологія : навч. посіб. / А. П. Литвин, А. К. Яковенко. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. 364 с.
7. Соціологія : навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / за заг. ред. В. І. Докаша. 2-ге вид., доопр., доп. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. 448 с. URL: <http://www.sociology.chnu.edu.ua/res/sociology/Soc.%20kafedr.%20posibnyk.pdf>

8. Соціологія : підручник для студ. вузів / за ред. В. Пічі. 5-е вид. Львів : Новий Світ, 2018. 280 с.
9. Соціологія: словник термінів і понять / за ред. Є.А. Козловець Київ : Кондор, 2018. 372 с.
10. Танчин І. Соціологія : навч. посіб. 3-тє вид., перероб. Київ : Знання, 2008. 351 с. URL: <http://westudents.com.ua/knigi/572-sotsologiya-tanchin-I3.html>
11. Щудло С. А. Соціологія. Курс лекцій : навчальний посібник. / С. А. Щудло, Т. М. Романів, І. Л. Мірчук Вид. 2-е. Дрогобич : Вимір, 2007. 283 с.
12. Як провести соціологічне дослідження: методичні рекомендації / за ред О. М. Балакіревої та О. О. Яременка. Київ 2004.

Додаткова

1. Дембіцький С. Теоретична валідність вимірювальної процедури і зміщення даних у соціологічному дослідженні. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2008. № 3. С. 99–118.
2. Винославська С. Exit-poll: методика дослідження в оперативному режимі. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2008. № 1. С. 189–196.
3. Головаха Є., Горбачик А., Любива Т. Суб'єктивна надійність: теорія і метод вимірювання (ІСН). *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2008. № 1. С. 166–187.
4. Горбачик О. Комп'ютерна обробка текстів у якісних та кількісних соціологічних дослідженнях. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2006. № 1. С. 166–187.
5. Літвінов С. Застосування поняття відносної похибки оцінювання для розрахунку вибірки із генеральної сукупності з малою часткою ознак *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2008. № 2. С. 141–150.
6. Міщенко М. Застосування вуличних опитувань у дослідженнях електоральних орієнтацій. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2006. № 1. С. 88–109.
7. Коритнікова Н. Стадії підвищення рівня досяжності респондентів при проведенні інтернет-опитувань. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2013. № 1. С. 80–94.

Інтернет-ресурси

1. SOCIS URL: www.socis.kiev.ua
2. Архів соціологічних даних Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, м. Київ URL: <http://www.razumkov.org.ua>
3. Дані про соціологічні публікації в Україні. URL: www.meta-ukrain.com
4. Електронні видання наукової періодики з соціології. URL: www.unesco.org/general/eng/infoserv/doc/journals/sociology.html
5. Європейський освітній портал. URL: <http://www.eu-edu.org>
6. Єдине освітнє інформаційне вікно України. URL: <http://www.osvita.com>
7. Інституту соціології НАН України URL: <https://isnasu.org.ua/>

8. Інформаційно-пошукова система з соціології. URL: www.pscw.uva.nl/sociosite/index/html
9. Офіційний сайт МОН України. URL: <http://www.mon.gov.ua>
10. Сайт Соціологічної асоціації України URL: www.sau.kiev.ua.
11. Соціологічні ресурси соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна URL: www.sociology.kharkov.ua
12. Статистичні матеріали Держкомстату України. URL: www.ukrstat.gov.ua
13. Український інститут соціальних досліджень ім. Олександра Яременко URL: <http://www.uisr.org.ua/>
14. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва URL: <http://www.dif.org.ua/>

Контрольні запитання

1. Назвіть види соціологічних досліджень та дайте їм характеристику.
2. Назвіть основні етапи проведення емпіричних досліджень.
3. Які складові містить методологічна частина програми соціологічного дослідження?
4. Які основні функції виконує програма соціологічного дослідження?
5. Спробуйте на будь-яку тему сформулювати гіпотезу соціологічного дослідження.
6. Назвіть методи збору даних за джерелом інформації та дайте їм характеристику.
7. Чому експеримент не є методом збирання інформації?
8. Обґрунтуйте відмінність кількісних та якісних досліджень.
9. У яких випадках досліджень використання кількісних методів буде недоречним і чому?

Семінарське заняття 3 (2 години)

Тема. ОПИТУВАННЯ ЯК НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНИЙ МЕТОД ЗБИРАННЯ ПЕРВИННОЇ СОЦІОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Останнє слово завжди залишається за суспільною думкою
Бонапарт Наполеон

ПЛАН

1. Опитування та його форми: анкетування та інтерв'ю.
2. Вибірка у соціологічному дослідженні її види та репрезентативність.
3. Анкета як основний інструмент опитування.
4. Обробка, аналіз та узагальнення результатів соціологічного дослідження, їх практичне використання.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

У *першому питанні* зазначте, що опитування найпоширеніший метод збору емпіричних даних про стан суспільної думки, свідомості і поведінки людей, коли інформація про об'єкт здобувається внаслідок спілкування. Джерелом первинної соціологічної інформації виступає респондент, а людина, яка отримує інформацію від нього називається інтерв'юером. Охарактеризуйте види опитувань: усне, письмове, телефонне, поштове, електронне та Інтернет опитування, опитування через ЗМІ, опитування за допомогою електронних приладів. Зверніть увагу на важливість забезпечення належних умов для опитування, що має впливає на якість отриманої інформації. Опитування проводять у двох формах, а саме анкетування та інтерв'ю. Проаналізуйте особливості соціологічного інтерв'ю і його видів.

Розкриваючи зміст *другого питання*, окресліть сутність понять генеральна та вибіркова сукупність. Охарактеризуйте основні правила формування вибірки (надійність, репрезентативність) та їхнє значення в організації та проведенні соціологічного дослідження. Зазначте, що певні передумови впливають на вибір застосування того чи того виду вибіркової сукупності, охарактеризуйте імовірнісні (випадкова вибірка, механічний відбір, районований відбір, гніздовий відбір) та цілеспрямовані вибірки (стихійна вибірка, відбір методом «основного масиву», метод квотної вибірки, відбір методом «снігової кулі», «першого зустрічного», «собі подібного», за допомогою скринінгу). Розкрийте поняття «ремонт вибірки», що може зумовлювати її необхідність.

У *третьому питанні* потрібно дати характеристику та розкрити особливості основного інструменту опитування – соціологічної анкети. Опишіть логічну й організаційну структуру анкети (блоки запитань з яких вона

складається), основні вимоги до складання. Розгляньте класифікацію питань анкети: за структурою (закриті, напівзакриті, відкриті), за формою (прямі і непрямі), за логічною природою (основні, запитання-фільтри, контрольні). Зверніть увагу, на вимоги щодо до анкетних питань їхню форму розташування (лінійну, табличну, шкальну), композицію і технічне оформлення анкети, графічне оформлення, пілотаж опитувальника. Опишіть переваги та недоліки анкетного опитування.

При розкритті **четвертого питання** потрібно зазначити, що отримані дані соціологічного дослідження треба узагальнити, проаналізувати, науково пояснити і лише після цього можна зробити висновки і дати практичні рекомендації. Охарактеризуйте три етапи обробки результатів соціологічного дослідження. Зверніть увагу на практичне використання та застосування результатів соціологічного дослідження у сучасному суспільстві. Обґрунтуйте можливості користування у вашій професійній діяльності соціологічних знань.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Богдан О. Що варто знати про соціологію та соціальні дослідження? Посібник-довідник для громадських активістів та всіх зацікавлених Олена Богдан. Київ : Дух і Літера, 2015. 380 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/70dffe1e-1c05-4f43-baa7-af278e96c721/content>
2. Гоманюк М. А. Інтерв'юер у масовому опитуванні. Кишеньковий навчально-методичний посібник. Херсон : Гілея, 2013. 84 с. URL: <http://soc.ks.ua/book/intervjuer-u-masovomu-opytuvanni.pdf>
3. Мітофські У., Едельман М., Паніотто В., Харченко Н. Опитування «екзит пол»: історія, розвиток, методологія // Загальнонаціональні опитування exit poll. Київ : Заповіт, 2002. С. 9–17.
4. Паніна Н. Технологія соціологічного дослідження : курс лекцій. 2-ге вид., доповнене. Київ : Інститут соціології, Вища школа соціології, 2007.
5. Паніотто В., Харченко Н. Методи опитування : підручник. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2017. 31 с.
6. Соціологія : навч. посіб. / А. П. Литвин, А. К. Яковенко. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 364 с.
7. Соціологія : навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / за заг. ред. В. І. Докаша. 2-ге вид., доопр., доп. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. 448 с. URL: <http://www.sociology.chnu.edu.ua/res/sociology/Soc.%20kafedr.%20posibnyk.pdf>
8. Соціологія : підручник для студ. вузів / за ред. В. Пічі. 5-е вид. Львів : Новий Світ, 2018. 280 с.
9. Танчин І. Соціологія : навч. посіб. 3-тє вид., перероб. Київ : Знання, 2008. 351 с. URL: <http://westudents.com.ua/knigi/572-sotsologiya-tanchin-I3.html>

10. Шостак І. В. Анкетування: методичні рекомендації щодо організації та проведення соціологічного дослідження. Острог, 2021. 40 с. URL: https://eprints.oa.edu.ua/8593/1/Anketuwania_metodyczka.pdf
11. Щудло С. А. Соціологія. Курс лекцій : навчальний посібник. / С. А. Щудло, Т. М. Романів, І. Л. Мірчук. Вид. 2-е. Дрогобич : Вимір, 2007. 283 с.
12. Як провести соціологічне дослідження: методичні рекомендації / за ред. О.М. Балакіревої та О.О. Яременка. К. 2004.

Додаткова

1. Винославська С. Exit-poll: методика дослідження в оперативному режимі. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2008. № 1. С. 189 – 196.
2. Головаха Є., Горбачик А., Любива Т. Суб'єктивна надійність: теорія і метод вимірювання (ІСН). *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2008. № 1. С. 166 – 187.
3. Горбачик О. Комп'ютерна обробка текстів у якісних та кількісних соціологічних дослідженнях. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2006. № 1. С. 166–187.
4. Дембіцький С. Метааналіз: ключові поняття та основи обчислень (на прикладі даних крос-національних досліджень). *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2012. № 3. С. 160–174.
5. Дембіцький С. Теоретична валідизація вимірювальних шкал. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2012. № 2. С. 53–65.
6. Дембіцький С. Теоретична валідність вимірювальної процедури і зміщення даних у соціологічному дослідженні. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2008. № 3. С. 99–118.
7. Коритнікова Н. Стадії підвищення рівня досяжності респондентів при проведенні інтернет-опитувань. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2013. № 1. С. 80–94.
8. Літвінов С. Застосування поняття відносної похибки оцінювання для розрахунку вибірки із генеральної сукупності з малою часткою ознак *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2008. № 2. С. 141–150.
9. Міщенко М. Застосування вуличних опитувань у дослідженнях електоральних орієнтацій. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2006. № 1. С. 88–109.
10. Паніотто В., Харченко Н. Криза в методах опитування та шляхи її подолання. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2012. № 2. С. 3–19.
11. Пігіда А. Побудова оптимальної кластерної вибірки з урахуванням дизайн-ефекту. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2014. № 3. С. 159–168.
12. Пігіда А. Про важливість коректного округлення кількості респондентів при побудові вибірки. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2012. № 3. С. 150–159.
13. Прибиткова І. Статистичний аналіз і вимірювання в соціологічних дослідженнях. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2012. № 3. С. 99–113.

Інтернет-ресурси

1. SOCIS URL: www.socis.kiev.ua
2. Архів соціологічних даних Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, м. Київ URL: <http://www.razumkov.org.ua>
3. Дані про соціологічні публікації в Україні. URL: www.meta-ukrain.com
4. Електронні видання наукової періодики з соціології. URL: www.unesco.org/general/eng/infoserv/doc/journals/sociology.html
5. Європейський освітній портал. URL: <http://www.eu-edu.org>
6. Єдине освітнє інформаційне вікно України. URL: <http://www.osvita.com>
7. Інституту соціології НАН України URL: <https://isnasu.org.ua/>
8. Інформаційно-пошукова система з соціології. URL: www.pscw.uva.nl/sociosite/index/html
9. Офіційний сайт МОН України. URL: <http://www.mon.gov.ua>
10. Сайт Соціологічної асоціації України URL: www.sau.kiev.ua.
11. Соціологічні ресурси соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна URL: www.sociology.kharkov.ua
12. Статистичні матеріали Держкомстату України. URL: www.ukrstat.gov.ua
13. Український інститут соціальних досліджень ім. Олександра Яременко URL: <http://www.uisr.org.ua/>
14. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва URL: <http://www.dif.org.ua/>

Контрольні запитання

1. У чому полягає відмінність між анкетуванням та інтерв'ю?
2. Які види інтерв'ю ви знаєте, назвіть особливості їх застосування в соціологічному дослідженні?
3. Яка залежність між вибірковою сукупністю та похибкою?
4. Які цілеспрямовані вибірки ви знаєте?
5. З яких частин складається інструментарій опитування – соціологічна анкета.
6. Що таке демографічний блок анкети?
7. Обрунтуйте, чому в анкетуванні недоцільно використовувати велику кількість відкритих питань?
8. Назвіть основні недоліки анкетування.
9. Яким є третій етап обробки результатів соціологічного дослідження?
10. Чи брали ви участь у соціологічних опитуваннях?

Семінарське заняття 4 (2 години)

Тема. СУСПІЛЬСТВО ЯК СОЦІАЛЬНА СИСТЕМА

В основі кожної держави лежить суспільство

Іммануїл Валлерстайн

Єдина сила, що спроможна приборкати індивідуальний егоїзм, – це сила групи

Еміль Дюркгейм

ПЛАН

1. Суспільство як соціальна система, його внутрішня будова, основні ознаки та історичні типи.
2. Поняття соціальних спільнот і груп, механізми їх функціонування.
3. Соціальна організація як елемент суспільства.
4. Соціальний інститут як спеціальне утворення суспільства.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

Аналіз *першого питання* доцільно розпочати з того, що суспільство постійно змінюється, набуваючи все нових і нових форм через те є надзвичайно складним і суперечливим предметом пізнання. Дайте визначення поняттям «соціальна система» та «суспільство». Зверніть увагу, що поняття «суспільство» можна застосувати до будь-якої історичної епохи, будь-якої за чисельністю групи людей, якщо вона володіє певними ознаками, перерахуйте ці ознаки їм та дайте характеристику. Проаналізуйте підсистеми (економічну, соціальну, політичну та духовну), що є органічною єдністю суспільства і роблять його цілісною системою. Суспільство як цілісна соціальна система може бути виражене у трьох аспектах: соціальній спільноті, соціальному інституті і соціальній організації. Проаналізуйте історичні типи суспільства та зверніть увагу на два основні підходи щодо виділення історичних етапів розвитку суспільства, а саме формаційного підходу автором якого є К. Маркс та цивілізаційного автор Д. Белл. Назвіть ознаки постіндустріального суспільства.

Друге питання передбачає з'ясування того, що соціальна спільнота є так званим соціальним геном суспільства. Дайте визначення поняття «соціальна спільнота», охарактеризуйте масову й групову соціальну спільноту (соціальну групу). Розкрийте суть та відмінність первинних і вторинних соціальних груп, формальних та неформальних, а також їхній поділ за змістом (соціально-класові, соціально-етнічні, соціально-демографічні, соціально-професійні, соціально-територіальні).

У *третьому питанні* зауважте, що соціальні організації – штучно сконструйовані спільноти людей. Організація як процес налагодження та узгодження поведінки індивідів притаманна всім суспільним утворенням.

Назвіть сновні ознаки організації, охарактеризуйте два основні типи соціальних організацій – формальні і неформальні. Залежно від структури І. Пригожий виділяє три типи соціальних організацій: адміністративні, громадські та асоціативні, дайте їм коротку характеристику.

Розгляд **четвертого питання** варто розпочати з визначення поняття «соціальний інститут» як невід'ємного елемента суспільства, обов'язковим компонентом якого є соціальні норми – формальні та неформальні. Зазначте, що виконання соціальних норм регулюється і забезпечується системою соціальних санкцій – заходів, які спонукають індивіда дотримуватися норм. Чималий внесок у розробку вчення про соціальні інститути зробив Г. Спенсер, він першим увів до наукового обігу поняття «соціальний інститут», дайте коротку характеристику типам соціальних інститутів за Г. Сенсером. Проаналізуйте чотири основні соціальні інститути, які на сьогодні виділяють соціологи, а саме: економічні, політичні, соціальні, культурні, дайте характеристику їхнім функціям, розкрийте зміст процесу інституціоналізації та її основні етапи.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Лукашевич М. П., Туленков М. В. Соціологія. Основи загальної, спеціальних і галузевих теорій. Київ : Каравела, 2018. 544 с.
2. Павліченко П., Литвиненко Д. Соціологія : навчальний посібник для студентів. Київ : Лібра, 2000. 255 с.
3. Соціологія : навч. посіб. / А. П. Литвин, А. К. Яковенко. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. 364 с.
4. Соціологія : навч. посіб. / за ред. С. О. Макеєва. 4-е вид., перероб, і доп. Київ : «Знання», КОО, 2008. 566 с.
5. Соціологія : навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів 2-ге вид., доопр., доп. / за заг. ред. В. І. Докаша. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. 448с.URL:
<http://www.sociology.chnu.edu.ua/res/sociology/Soc.%20kafedr.%20posibnyk.pdf>
6. Соціологія : підручник / за ред. В. Г. Городяненка. 3-є вид., доп. і перер. Київ : «Академія», 2010. 544 с.
7. Соціологія: підручник для студ. вузів / за ред. В.Пічі. 5-е вид. Львів : Новий Світ, 2018. 280 с.
8. Соціологія: словник термінів і понять / за ред. Є.А. Козловець Київ : Кондор, 2018. 372 с.
9. Танчин І.З. Соціологія : навч. посіб. 3-тє вид., перероб. Київ : Знання, 2008. 351 с. URL: <http://westudents.com.ua/knigi/572-sotsologiya-tanchin-I3.html>
10. Черниш Н. Й. Соціологія: підручник за рейтингово-модульною системою навчання 5-те вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2009. 486 с.
11. Щудло С. А., Романів Т. М., Мірчук І. Л. Соціологія. Курс лекцій : навчальний посібник. Вид. 2-е. Дрогобич : Вимір, 2007. 283 с.

Додаткова

1. Булатевич М. Причини та особливості виникнення модерного громадянського суспільства: версія Імануїла Валерстайна. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2016. № 3. С. 128–139.
2. Бурлачук В. Ще раз стосовно питання : «Що таке суспільство?». *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2006. № 1. С. 5–20.
3. Вишняк О. Історичні регіони України: критерії типологізації, соціокультурні відмінності та політична свідомість. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2015. № 2. С. 24–37.
4. Злобіна О. Ланцюги розчарувань: сучасні тренди емоційних трансформацій в українському суспільстві. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2017. № 4. С. 37–52.
5. Кутуєв П. Світова система як предмет соціологічного аналізу : нова дослідницька програма Андре Гундера Франка. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2007. № 2. С. 17–35.
6. Мажак І. Інститут сімейної медицини в Україні : емпіричне дослідження структурних чинників дієвості. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2012. № 2. С. 134–150.
7. Малиш Л. Рівень (не)довіри українців до інститутів та посадовців. *Соціологія теорія, методи, маркетинг*. 2012. № 2. С. 35–52.
8. Малюк А. Глобалізація як процес виникнення інформаційного суспільства. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2015. № 4. С. 20–39.
9. Отрищенко Н. Досвід революції 2013–2014: від цінностей до повсякденних практик. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2014. № 3. С. 148–158.
10. Паніотто В., Сахно Ю., Пясковська А. Динаміка рівня щастя і його детермінанти. Україна 2001–2017. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2018. № 1. С. 84–102.
11. ПетрушинаТ. Саєнко Ю. Якість життя – головний критерій стану суспільства. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2013. № 2. С. 117 – 141.
12. Рахманов О. Соціальне підґрунтя олігархічної системи в Україні. *Соціологія теорія, методи, маркетинг*. 2017. № 3. С. 60–73.
13. Степаненко В. Громадянське суспільство як дискурс та соціальний нормативний порядок у соціології Джефрі Александера. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2006. № 2. С. 5–23.
14. Танчер В. Майдан як соціокультурний феномен і ціннісний конфлікт. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2015. № 4. С. 113–118.
15. Черниш Н. Вплив довіри та довірчих відносин на становлення новітнього соціального інституту волонтерства у сучасній Україні. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2016. № 2. С. 26–38.

Інтернет-ресурси

1. SOCIS URL: www.socis.kiev.ua

2. Архів соціологічних даних Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, м. Київ URL: <http://www.razumkov.org.ua>
3. Дані про соціологічні публікації в Україні. URL: www.meta-ukrain.com
4. Електронні видання наукової періодики з соціології. URL: www.unesco.org/general/eng/infoserv/doc/journals/sociology.html
5. Європейський освітній портал. URL: <http://www.eu-edu.org>
6. Єдине освітнє інформаційне вікно України. URL: <http://www.osvita.com>
7. Інституту соціології НАН України URL: <https://isnasu.org.ua/>
8. Інформаційно-пошукова система з соціології. URL: www.pscw.uva.nl/sociosite/index/html
9. Офіційний сайт МОН України. URL: <http://www.mon.gov.ua>
10. Сайт Соціологічної асоціації України URL: www.sau.kiev.ua.
11. Соціологічні ресурси соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна URL: www.sociology.kharkov.ua
12. Статистичні матеріали Держкомстату України. URL: www.ukrstat.gov.ua
13. Український інститут соціальних досліджень ім. Олександра Яременко URL: <http://www.uisr.org.ua/>
14. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва URL: <http://www.dif.org.ua/>

Контрольні запитання

1. Дайте визначення поняття «суспільство», назвіть його основні ознаки.
2. Назвіть основні підсистеми суспільства та їхні функції.
3. Хто є автором цивілізаційного підходу типологізації суспільства?
4. У чому відмінність формаційного та цивілізаційного підходів що виділення історичних етапів розвитку суспільства?
5. Назвіть види соціальних груп та наведіть приклади приналежності до них.
6. Що впливає на ефективне функціонування соціальних організацій?
7. Назвіть позитивні та негативні моменти бюрократії соціальних організацій.
8. Назвіть культурні та виховні інститути, вкажіть їхні функції.
9. Що таке соціальні санкції та як вони працюють?
10. Що ви розумієте під терміном «інституалізація»?

Семінарське заняття 5 (2 години)

СОЦІАЛЬНА СТРУКТУРА ТА СОЦІАЛЬНА СТРАТИФІКАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА

Коли більшість соціологів промовляють «структура» або «соціальна сфера», вони мають на увазі деякий «устрій» соціальних відносин: децю на кшталт опорних конструкцій будинку та скелета тіла.

Ентоні Гіденс

ПЛАН

1. Поняття соціальної структури суспільства та її основні параметри.
2. Соціальна стратифікація, статус та соціальний поділ на класи.
3. Соціальна мобільність.
4. Сучасний стан соціальної структури та стратифікації українського суспільства.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

Розкриваючи *перше питання* треба дати визначення соціальної структури як анатомії суспільства, об'єктивно зумовлений його поділ на групи. Розгляньте соціальну структуру у двох аспектах: широкому – побудову суспільства зі спільнот та відносин між ними (соціально-професійну, соціально-демографічну, соціально-територіальна і етнічну) та вузькому, коли соціальну структуру суспільства зводять лише до соціально-класової. Охарактеризуйте ці різновиди соціальної структури, визначте, що є предметом соціологічного аналізу в кожній із них. Виділіть номінальні параметри структури (демографічні, етнічні, територіальні) та рангові параметри соціальної структури (класові, професійні), які формують ієрархічність соціуму.

При розгляді *другого питання* зазначте, що нерівність існує на усіх етапах розвитку суспільства, навіть у найдавніших найпростіших культурах, де фактично не було різниці між рівнем багатства чи власності. Дайте визначення поняттям «соціальна стратифікація» та «страта», виділіть основні властивості соціальної стратифікації. Розгляньте за Е. Гіденсом чотири основні історичні типи стратифікованого суспільства: рабство, касти, стани, класи. Зверніть увагу на особливості та характеристики класової системи стратифікації, які відрізняють її від інших типів стратифікації. Розгляньте основні критерії стратифікації, такі як дохід, багатство, влада, освіта, пристижність професії. Розкрийте поняття «клас» та розгляньте концепцію класів за Р. Уорнером. Проаналізуйте, як залежить стабільність та рівень розвитку суспільства від співвідношення класів у суспільстві, яку роль тут відіграє середній клас.

У *третьому питанні* розгляньте процес зміни індивідом чи соціальною групою свого місця у соціальному просторі, а саме соціальну мобільність. З'ясуйте сутність цього процесу та проаналізуйте як ступінь соціальної мобільності впливає на рівень відкритості і рухомості суспільства. Розгляньте основні умови соціальної мобільності (соціальне походження, фінансові можливості, наявність престижних позицій, освіта). Дайте характеристику двом типам соціальної мобільності (вертикальній, горизонтальній) та її видам (інтергенераційній та інтрагенераційній), виділіть абсолютний та відносний рейтинг мобільності. Розгляньте основні канали мобільності: армію, церкву, школу, політичні і професійні організації, інститути, сім'ю і шлюб. Проаналізуйте, як інститут освіти може вплинути на зростання рівня соціальної мобільності. Подумайте, які професії сьогодні в Україні дають можливості швидкої висхідної соціальної мобільності.

Четверте питання передбачає розгляд сучасного стану соціальної структури та стратифікації українського суспільства. Охарактеризуйте сьогоденню українську стратифікаційну структуру суспільства. Зробіть порівняльний аналіз стратифікаційного зрізу сучасної України та його специфіки радянського періоду, а також України та країн членів ЄС за сучасних умов. З'ясуйте джерела формування середнього класу українського суспільства та місце яке займає інтелігенції у стратифікаційних верствах нашого суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Лукашевич М. П., Туленков М.В. Соціологія. Основи загальної, спеціальних і галузевих теорій : підручник. Київ : Каравела, 2018. 544 с.
2. Соціологія: словник термінів і понять / за ред. Є.А. Козловець. Київ : Кондор, 2018. 372 с.
3. Соціологія : навч. посіб. / А. П. Литвин, А.К. Яковенко. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. 364 с.
4. Соціологія : підручник для студ. вузів / за ред. В. Пічі. 5-е вид. Львів : Новий Світ, 2018. 280 с.
5. Соціологія : підручник / за ред. В. Г. Городяненка 3-є вид., доп. і перер. Київ : «Академія», 2010. 544 с.
6. Соціологія : навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів 2-ге вид., доопр., доп. / за заг. ред. В. І. Докаша. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. 448 с. URL:
<http://www.sociology.chnu.edu.ua/res/sociology/Soc.%20kafedr.%20posibnyk.pdf>
7. Соціологія : навч. посіб. / за ред. С. О. Макеєва. 4-е вид., перероб, і доп. Київ : «Знання», КОО, 2008. 566 с.
8. Соціологія. Курс лекцій : навчальний посібник / С. А. Щудло, Т. М. Романів, І. Л. Мірчук. Вид. 2-е. Дрогобич : Вимір, 2007. 283 с.
9. Танчин І. З. Соціологія : навч. посіб. 3-тє вид., перероб. Київ: Знання, 2008. 351 с. URL: <http://westudents.com.ua/knigi/572- sotsologiya-tanchin-I3.html>

10. Черниш Н.Й. Соціологія : підручник за рейтингово-модульною системою навчання 5-те вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2009. –486 с

Додаткова

1. Волович В. Автобіографія: соціологічне уявлення. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2011. № 3. С. 184–199.
2. Коваліско Н. Динамічні аспекти соціальної стратифікації: специфіка соціальної мобільності. *Український соціум*. 2007. № 1. С. 7–15.
3. Куценко О. Соціальні класи і політична мобілізація (порівняльний аналіз європейських країн крізь призму трьох типів класових розколів). *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2012. № 3. С. 3–27.
4. Makeєв С. Концепція інституціонально відтворюваних соціальних нерівностей. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2011. № 4. С. 32–49.
5. Малиш Л. Спільне та відмінне у сприйнятті соціальної нерівності населення різних країн. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2011. № 4. С. 97–120.
6. Оксамитна С. Міжгенераційна соціальна мобільність у фокусі академічних і соціально-політичних інтересів. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2012. № 3. С. 28–44.
7. Петрушина Т. Якість життя – головний критерій стану суспільства. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2013. №2. С. 117–141.
8. Прибиткова І. Хроніки міграційних процесів в Україні до і після розпаду СРСР. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2009. № 1. С. 41–77.
9. Симончук О. Клас дрібних власників в Україні у ХХ столітті. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2014. № 1. С. 84–111.
10. Соколова Г. Базова верства білоруського суспільства як можлива альтернатива середньому класу. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2013. № 2. С. 20–35.
11. Сурмін Ю.П., Євдокимова В.В. Тенденції осмислення бідності в класичній та сучасній науці. *Український соціум*. 2007. № 5–6. С. 129–136.

Інтернет-ресурси

1. SOCIS URL: www.socis.kiev.ua
2. Архів соціологічних даних Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, м. Київ URL: <http://www.razumkov.org.ua>
3. Дані про соціологічні публікації в Україні. URL: www.meta-ukrain.com
4. Електронні видання наукової періодики з соціології. URL: www.unesco.org/general/eng/infoserv/doc/journals/sociology.html
5. Європейський освітній портал. URL: <http://www.eu-edu.org>
6. Єдине освітнє інформаційне вікно України. URL: <http://www.osvita.com>
7. Інституту соціології НАН України URL: <https://isnasu.org.ua/>
8. Інформаційно-пошукова система з соціології. URL: www.pscw.uva.nl/sociosite/index/html

9. Офіційний сайт МОН України. URL: <http://www.mon.gov.ua>
10. Сайт Соціологічної асоціації України URL: www.sau.kiev.ua.
11. Соціологічні ресурси соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна URL: www.sociology.kharkov.ua
12. Статистичні матеріали Держкомстату України. URL: www.ukrstat.gov.ua
13. Український інститут соціальних досліджень ім. Олександра Яременко URL: <http://www.uisr.org.ua/>
14. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва URL: <http://www.dif.org.ua/>

Контрольні запитання

1. Що ви розумієте під поняттям «соціальна структура суспільства»?
2. Чому саме рангові (класові, професійні) параметри соціальної структури формують ієрархічність ?
3. Чим різняться між собою поняття «соціальна структура» та «класова структура»?
4. Назвіть основні критерії стратифікації.
5. Яку роль відіграє рівень середнього класу у показниках стабільності та розвитку суспільства.
6. Чи є залежність, на вашу думку, між класовим становищем життя людини ?
7. Що таке соціальний ліфт та канали мобільності, наведіть приклади.
8. Дайте характеристику міграційним процесам сучасної України.
9. У чому особливість соціальної структури сучасного українського суспільства?
10. Назвіть представників середнього класу в Україні.
11. Дайте характеристику рівню престижності вашої майбутньої професії.

Семінарське заняття 6 (2 години)

СОЦІОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ

Розумна людина завжди повинна пам'ятати про те, що, будучи нащадком минулого, вона, одночасно, є батьком майбутнього.

Герберт Спенсер

Усе, чим людина зі своїм розумом відрізняється від тварини, є результатом життя в суспільстві.

Вільямс Годвінс

ПЛАН

1. Поняття особистості в соціології.
2. Соціалізація особистості: сутність, чинники, етапи, агенти.
3. Людина і суспільство: статусний та рольовий набір
4. Соціальна діяльність, поведінка особистості: потреби, інтереси, мотиви, ціннісні орієнтації. Девіантна поведінка.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

При розгляді *першого питання* необхідно звернути увагу на те, що соціологія не розглядає особистість як продукт природи, а вивчає її як продукт суспільства. Дайте визначення поняття «соціологія особистості», зверніть увагу на специфіку соціологічного підходу до особистості як найважливішого елемента суспільного життя. Розкрийте поняття «особистість», порівняйте та розмежуйте його з поняттями «людина», «індивід», «індивідуальність». Зверніть увагу на формування та розвиток неповторної особистості, що відбувається у результаті взаємодії різних факторів, а саме: фізичних властивостей, навколишнього середовища, індивідуального досвіду, культури тощо. Проаналізуйте основні теорії розвитку особистості Ч. Кулі та Дж. Г. Міда та психоаналітичні теорії З. Фрейда, Е. Фромма.

У *другому питанні* необхідно дати характеристику процесу соціалізації особистості, звернути увагу, що особистістю не народжуються, нею стають. Назвати й проаналізувати чинники соціального середовища які тією чи тією мірою впливають на процес соціалізації. Розглянути етапи соціалізації особистості, при цьому розкрити суть первинної та вторинної соціалізації, назвати їхніх агентів та інститути. Дати характеристику трьом стадіям соціалізації: дотрудовій, трудовій, післятрудою. Проаналізувати дві фази процесу соціалізації, а саме соціальну адаптацію та інтеріоризацію. Розглянути поняття «десоціалізації» і «ресоціалізації». Зазначити, що суспільно-економічні відносини є підґрунтям для соціальної типології особистості, охарактеризувати соціальні типи особистості: ідеальний, нормативний, базисний, модальний,

«Homo soveticus», «Homo postsoveticus». Поміркувати про особливості процесу соціалізації у сучасному українському суспільстві.

Висвітлення *третього питання* передбачає з'ясування місця і ролі особистості в системі соціальних спільнот через розкриття понять «соціальний статус» та «соціальна роль». Дайте визначення поняттю «статусний набір». Поміркуйте, у чому особливість головного або інтегрального статусу, відмінність соціального та особистісного статусу. Дайте характеристику «вродженому», «набутому» та «змішаному» статусу, у чому їхня відмінність, наведіть приклади.

Четверте питання вимагає розкриття понять «соціальна діяльність» і «поведінка особистості». Основою соціальної діяльності та поведінки виступають об'єктивні умови, які породжують певні потреби та інтереси. Проаналізуйте ієрархічну теорію потреб американського психолога А. Маслоу. Поміркуйте, як інтереси, мотиви, стимули та ціннісні орієнтації впливають на соціальну діяльність та поведінку. Зверніть увагу на девіантну поведінку особистості як таку, що не відповідає офіційно встановленим або фактично складеним у суспільстві нормам, але є присутня у кожній соціальній системі. Дайте характеристику соціальній паталогії та соціальній нормі як категоріям девіації, їхнім формам прояву і типам. Розкрийте суть позитивної та негативної девіації.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Лукашевич М. П., Туленков М.В. Соціологія. Основи загальної, спеціальних і галузевих теорій : підручник. Київ : Каравела, 2018. 544 с.
2. Соціологія: словник термінів і понять / за ред. Є.А. Козловець. Київ : Кондор, 2018. 372 с.
3. Соціологія : навч. посіб. / А. П. Литвин, А.К. Яковенко. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. 364 с.
4. Соціологія : підручник для студ. вузів / за ред. В. Пічі. 5-е вид. Львів : Новий Світ, 2018. 280 с.
5. Соціологія : підручник / за ред. В. Г. Городяненка 3-є вид., доп. і перер. Київ : «Академія», 2010. 544 с.
6. Соціологія : навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів 2-ге вид., доопр., доп. / за заг. ред. В. І. Докаша. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. 448с.[URL](http://www.sociology.chnu.edu.ua/res/sociology/Soc.%20kafedr.%20posibnyk.pdf)
7. Соціологія : навч. посіб. / за ред. С. О. Макеєва. 4-е вид., перероб, і доп. Київ : «Знання», КОО, 2008. 566 с.
8. Соціологія. Курс лекцій : навчальний посібник / С. А. Щудло, Т. М. Романів, І. Л. Мірчук. Вид. 2-е. Дрогобич : Вимір, 2007. 283 с.
9. Танчин І. З. Соціологія : навч. посіб. 3-тє вид., перероб. Київ : Знання, 2008. 351 с. URL: <http://westudents.com.ua/knigi/572- sotsologiya-tanchin-I3.html>

10. Черниш Н. Й. Соціологія : підручник за рейтингово-модульною системою навчання 5-те вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2009. 486 с

Додаткова

1. Бевзенко Л. Життєвий успіх, цінності, стилі життя. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2007. № 4. С. 132–151.
2. Волович В. Автобіографія : соціологічне уявлення. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2011. № 3. С. 184–199.
3. Гарасимів Т., Базарник М. Методологічна дилема дефініції «соціалізація» у філософсько-правових концепціях. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. Львів, 2016. № 855. С. 158–162. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_855_25
4. Матусевич В. Неконсистентний і маргінальний – два визначення одного статусу. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2009. № 2. С. 104–112.
5. Пилипенко В. Людина за ринкових умов : вербальна поведінка та оцінка реформ. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2006. № 1. С. 153–165.
6. Попович О. В. Процес соціалізації та процес інкультурації. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія*. Харків, 2016. Вип. 46 (2). С. 170–182. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_filos_2016_46\(2\)_19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_filos_2016_46(2)_19)
7. Ровенчак О., Химович О. Ідентичність потенційного мігранта і міграційна ідентичність: формування і відповідні практики. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2018. № 2. С. 97–116.
8. Хутка С. Соціальна адаптованість особистості : концептуалізація поняття. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2007. № 2. С. 164–175.

Інтернет-ресурси

1. SOCIS URL: www.socis.kiev.ua
2. Архів соціологічних даних Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, м. Київ URL: <http://www.razumkov.org.ua>
3. Дані про соціологічні публікації в Україні. URL: www.meta-ukrain.com
4. Електронні видання наукової періодики з соціології. URL: www.unesco.org/general/eng/infoserv/doc/journals/sociology.html
5. Європейський освітній портал. URL: <http://www.eu-edu.org>
6. Єдине освітнє інформаційне вікно України. URL: <http://www.osvita.com>
7. Інституту соціології НАН України URL: <https://isnasu.org.ua/>
8. Інформаційно-пошукова система з соціології. URL: www.pscw.uva.nl/sociosite/index/html
9. Офіційний сайт МОН України. URL: <http://www.mon.gov.ua>
10. Сайт Соціологічної асоціації України URL: www.sau.kiev.ua
11. Соціологічні ресурси соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна URL: www.sociology.kharkov.ua

12. Статистичні матеріали Держкомстату України. URL: www.ukrstat.gov.ua

13. Український інститут соціальних досліджень ім. Олександра Яременко URL: <http://www.uisr.org.ua/>

14. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва URL: <http://www.dif.org.ua/>

Контрольні запитання

1. У чому полягає відмінність термінів: людина, індивід, особистість, індивідуальність?
2. Назвіть етапи соціалізації особистості та їхніх агентів.
3. Який вплив на соціалізацію особистості мають сучасні технології?
4. Дайте характеристику соціальним типам особистості «Homo soveticus» та «Homo postsoveticus».
5. Опишіть свій статусний набір, який ваш статут є інтегральним.
6. У чому відмінність понять «соціальний статут» та «соціальна роль».
7. Що виступає основою соціальної діяльності та поведінки?
8. Якою є роль інтересів, мотивів, стимулів та ціннісної орієнтації у діяльності особистості?
9. У чому полягає сутність девіантної поведінки, чи може бути девіація позитивною?
10. Наведіть приклад прояву девіантної поведінки у середовищі студентства.

Семінарське заняття 7 (2 години)

СОЦІОЛОГІЯ СІМ'Ї

Сім'я – це суспільство в мініатюрі, від цілісності якого залежить безпека всього великого людського суспільства.

Фелікс Адлер

ПЛАН

1. Сім'я як соціальний інститут та мала соціальна група.
2. Структура сім'ї та її функції.
3. Основні тенденції сучасної сім'ї, альтернативні форми шлюбу.
4. Поняття гендеру та його проблематика в сучасному суспільстві.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

Розглядаючи *перше питання*, дайте визначення поняття «соціологія сім'ї», зазначте, що найважливішими об'єктами вивчення соціології сім'ї є сім'я і шлюб. Розкрийте два підходи до вивчення сім'ї як об'єкта: макросоціологічний – сім'я розглядається як соціальний інститут та мікросоціологічний – як мала соціальна група, що має свої закономірності функціонування і розвитку. Аналізуючи сім'ю як соціальний інститут, виділіть та проаналізуйте його основні аспекти: основні цілі, функції стосовно суспільства, інших інститутів і особистості, норми інституту сім'ї та ролі індивідів. При аналізі сім'ї як малої соціальної групи, варто розглянути стосунки між індивідами, які й складають розглянути такі аспекти як мотиви та причини розлучень, динаміка подружніх взаємин, характер стосунків між батьками і дітьми тощо.

У *другому питанні* зосередьте увагу на сутнісних аспектах шлюбу й сім'ї, а саме: структурі, індивідуальних і соціальних функціях, умовах та способі життя, сімейній ідеології, етапах життєвого циклу сім'ї тощо. Дайте визначення поняття «структура сім'ї». Розгляньте класифікацію за формою шлюбу: моногамію та полігамію у формі полігінії та поліандрії; за формою сім'ї – просту або складну; за партнером, якому надається перевага при вступі в шлюб – ендогамну та екзогамну; за типом владних структур – патріархальну, матріархальну та егалітарну; залежно від кількості дітей – бездітну, малодітну та багатодітну; залежно від наявності у сім'ї батьків – повні і неповні. Розкрийте основні суспільні й індивідуальні функції сім'ї, при цьому зверніть увагу, на те, що залежно від еволюції суспільства буде змінюватися зміст і ієрархія цих функцій. Охарактеризуйте основні етапи життєвого циклу сім'ї.

При *підготовці третього* питання важливо звернути увагу на основні тенденції творення сучасної сім'ї світового та вітчизняного досвіду, віокремити та проаналізувати чинники які впливають на розвиток сучасної сім'ї: статево-

вікова структура населення у державі, міграційні процеси, суспільні цінності і норми, стереотипи свідомості, поведінка тощо. Дослідіть сучасний стан та тенденції розвитку сім'ї в Україні. Розгляньте та охарактеризуйте альтернативні форми шлюбу та сім'ї, а саме співжиття, гостьовий шлюб, «білий шлюб», відкритий шлюб, серійна моногамія, комунія тощо. Поміркуйте, які передумови сучасного суспільства можуть призводити до альтернативних форм шлюбу та сім'ї.

У *четвертому питанні* розкрийте зміст понять «гендерна соціологія» та «гендер», при цьому зазначте, що гендерні відносини розглядаються як соціальні відносини нерівності за ознакою статі. Наголосіть, що сьогодні гендеру надається значення категорії стратифікаційної, на кшталт класу, раси, віку. Проаналізуйте наявність у сучасному суспільстві статеворольових стереотипів, а також засоби їх поширення. Розкрийте зміст таких явищ, як: гендерні стереотипи, гендерні виміри політики, економіка і гендер. Проаналізуйте проблеми гендерних відносин в сучасній Україні.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Лукашевич М. П., Туленков М.В. Соціологія. Основи загальної, спеціальних і галузевих теорій : підручник. Київ : Каравела, 2018. 544 с.
2. Соціологія: словник термінів і понять / за ред. Є. А. Козловець. Київ : Кондор, 2018. 372 с.
3. Соціологія : навч. посіб. / А. П. Литвин, А.К. Яковенко. Т.: ТНЕУ, 2017. 364 с.
4. Соціологія : підручник для студ. вузів / за ред. В. Пічі. 5-е вид. Львів : Новий Світ, 2018. 280 с.
5. Соціологія : підручник / за ред. В. Г. Городяненка 3-є вид., доп. і перер. Київ : «Академія», 2010. 544 с.
6. Соціологія : навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів 2-ге вид., доопр., доп. / за заг. ред. В.І.Докаша. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. 448 с. URL: <http://www.sociology.dnu.edu.ua/tes/sociology/Soc.%20kafedr.%20posibnyk.pdf>
7. Соціологія : навч. посіб. / за ред. С. О. Макеєва. 4-е вид., перероб, і доп. Київ : «Знання», КОО, 2008. 566 с.
8. Соціологія. Курс лекцій : навчальний посібник / С. А. Щудло, Т. М. Романів, І. Л. Мірчук. Вид. 2-е. Дрогобич : Вимір, 2007. 283 с.
9. Танчин І. З. Соціологія : навч. посіб. 3-тє вид., перероб. Київ : Знання, 2008. 351 с. URL: <http://westudents.com.ua/knigi/572-sotsologiya-tanchin-I3.html>
10. Черниш Н.Й. Соціологія : підручник за рейтингово-модульною системою навчання 5-те вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2009.—486 с

Додаткова

1. Алек Д. Становлення гомосексуальної ідентичності та формування стіни відчуження між дорослими дітьми та їхніми батьками. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2011. № 4. С. 187–197.
2. Амджадін Л. Трансформаційні зміни інституту сім'ї та шлюбних відносин в українському суспільстві. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2007. № 3. С. 60–75.
3. Бурейчак Т. Погані часи для чоловіків? Соціологічні інтерпретації кризи маскуліності. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2011. № 1. С. 79–94.
4. Бурейчак Т.С. Чоловіки в кризі. *Український соціум*. 2011. № 3.
5. Гончарук О. Добробут української сім'ї: між бажаним і дійсним. *Українське суспільство 1992–2007. Динаміка соціальних змін*. Київ, 2007. С. 250–256.
6. Кон І. Сексуальна освіта – глобальне завдання ХХІ століття. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2009. № 1. С. 94–114.
7. Лавріненко Н. Гендерні відносини в українській родині. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2010. № 1. С. 138–162.
8. Лавріненко Н. Про нові методологічні підходи до дослідження інституту гендеру. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2006. № 2. С. 103–115.
9. Медіна Т. В. Соціологія сім'ї : навчальний посібник. Чернівці : Рута, 2006.
10. Сокурянська Л., Щудло С. Підлітки в пограничному просторі: ціннісні орієнтації та життєві плани. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2017. № 4. С. 53–67.
11. Стрельник О. Багатодітна сім'я в Україні : дискурси та суперечності соціальної політики. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2011. № 1. С. 156–165.
12. Стрельник О. Поняття соціального потенціалу в інтерпретації проблеми гендерної нерівності (за матеріалами соціологічних досліджень). *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2006. № 4. С. 147–160.
13. Стрельник О. Соціальна стигматизація мономатеринських сімей. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2012. № 4. С. 148–157.
14. Суковата В. Гендерна ідентичність і конструювання пам'яті кризових моментів історії : жіночі стратегії виживання. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2009. № 2. С. 67–95.
15. Танчер В. Соціологія інтимності : Секс, еротика і кохання в постмодерній реконструкції. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2001. №4. С. 89–102.
16. Тимощук О. Цивільний шлюб «по-українськи», або Кому без штампа в паспорті жити добре? *Дзеркало тижня*. № 18. 12 травня
17. Шлюб, сім'я та дітородні орієнтації в Україні. Київ : АДЕФ-Україна, 2008. 256 с.

Інтернет-ресурси

1. SOCIS URL: www.socis.kiev.ua

2. Архів соціологічних даних Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, м. Київ URL: <http://www.razumkov.org.ua>
3. Дані про соціологічні публікації в Україні. URL: www.meta-ukrain.com
4. Електронні видання наукової періодики з соціології. URL: www.unesco.org/general/eng/infoserv/doc/journals/sociology.html
5. Європейський освітній портал. URL: <http://www.eu-edu.org>
6. Єдине освітнє інформаційне вікно України. URL: <http://www.osvita.com>
7. Інституту соціології НАН України URL: <https://isnasu.org.ua/>
8. Інформаційно-пошукова система з соціології. URL: www.pscw.uva.nl/sociosite/index/html
9. Офіційний сайт МОН України. URL: <http://www.mon.gov.ua>
10. Сайт Соціологічної асоціації України URL: www.sau.kiev.ua.
11. Соціологічні ресурси соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна URL: www.sociology.kharkov.ua
12. Статистичні матеріали Держкомстату України. URL: www.ukrstat.gov.ua
13. Український інститут соціальних досліджень ім. Олександра Яременко URL: <http://www.uisr.org.ua/>
14. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва URL: <http://www.dif.org.ua/>

Контрольні запитання

1. Дайте визначення поняття «соціологія сім'ї».
2. Назвіть проблеми, які досліджує соціологія сім'ї при розгляді сім'ї як соціального інституту і як малої соціальної групи?
3. У чому відмінність полігінії від поліандрії?
4. Перерахуйте індивідуальні функції сім'ї.
5. Назвіть та прокоментуйте етапи життєвого циклу сім'ї.
6. Що сьогодні є найбільшою перешкодою у розвитку сучасної української сім'ї?
7. Назвіть альтернативні форми шлюбу, поміркуйте та дайте їм оцінку.
8. Які чинники, на вашу думку, є визначними гендерного розподілу у суспільстві?
9. Опишіть процес гендерної соціалізації.
10. Проаналізуйте на скільки забезпечені рівні можливості доступу жінок і чоловіків до професійної зайнятості різних секторів України.

3. КОРОТКИЙ ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Анкета – тиражований документ, який містить певну сукупність логічно послідовних запитань, сформульованих за певними правилами.

Аномія – стан соціальної системи, за якого значна частина індивідів, знаючи про існування обов'язкових норм, ставиться до них негативно або байдуже.

Бюрократія – ієрархічна організація, що ґрунтується на безпосередній службовій залежності підлеглих від керівників, урегульована правовими приписами організація, персонал якої одержує постійну грошову винагороду за роботу.

Взірець – культурне утворення, що визначає, як індивід має реагувати на ситуацію, важливу для нього самого та його оточення, щоб поводитися відповідно до очікувань і не потрапити в конфлікт з іншими членами групи (Я. Щепанський). Найчастіше повторювальний спосіб поведінки в певних ситуаціях.

Вибіркова сукупність (вибірка) – модель генеральної сукупності, певна кількість елементів генеральної сукупності, відібраних за спеціальними правилами, які будуть брати безпосередню участь у дослідженні.

Влада – контроль над благами і ресурсами, який дає можливість досягти визначеної мети навіть за умов опору інших, здатність ефективно впливати на поведінку окремих індивідів і груп.

Вторинна група – об'єднання людей, між якими майже відсутні емоційні зв'язки, а їхня взаємодія зумовлена прагненням досягти певної мети (найчастіше це професійні, виробничі спільноти, наприклад, трудовий колектив, студентська група, виробнича бригада).

Генеральна сукупність – уся досліджувана соціальна спільнота, яка є носієм проблеми й постає об'єктом соціологічного дослідження.

Гендер – поняття, яке позначає психологічні, соціальні й культурні відмінності між чоловіками та жінками, що не є біологічними за походженням. Гендер, на відміну від статі, – це спосіб інтерпретації біологічного, закріплений писаними й неписаними традиціями і нормами суспільства.

Гіпотеза – це наукове передбачення про структуру соціальних об'єктів, механізм їхньою функціонування і розвитку, що висувається для пояснення будь-яких соціальних фактів, явищ і процесів, яке необхідно або підтвердити, або відкинути.

Глобальний – всеохопний; такий, що охоплює усю земну кулю.

Групова соціальна спільнота (соціальна група) – сукупність індивідів, яка існує реально, фіксується емпірично, характеризується відносною цілісністю і стійкістю, є самостійним суб'єктом історичної та соціальної дії.

Девіантна поведінка – дії індивідів (груп), які суперечать установленим у суспільстві нормам.

Експертне опитування – різновид опитування, під час якого респондентами є експерти-фахівці у певній галузі.

Емпіричні соціологічні дослідження – спосіб вивчення дійсності, предметом аналізу якого є різноманітні дії, погляди, настрої, потреби, інтереси людей чи соціальних спільнот.

Еліта – передова творча частина політичного, економічного й культурного життя суспільства.

Загальнотеоретична соціологія – вищий рівень узагальнюваного знання про соціальні процеси, формування та розвиток соціальних відносин, закономірності соціального життя.

Звичай – форми регуляції діяльності і відносин людей, які відтворюються у певному суспільстві, соціальній спільноті і групі і є звичними для їхніх членів.

Інтерв'ю – бесіда за заздалегідь складеним планом з метою отримання соціологічних даних.

Інституціоналізація – процес виникнення соціального інституту.

Кейс-стаді (монографічне дослідження) – тип якісного дослідження, що передбачає виокремлення соціального явища як показового випадку і цілісне, всебічне, інтенсивне вивчення його в природному контексті з використанням різноманітних джерел даних.

Кар'єра – піднесення свого соціального, кваліфікаційного, політичного чи наукового статусу на основі реалізації своїх здібностей.

Клас – угруповання людей на основі нерівного становища щодо основних соціальних ресурсів, які визначають стиль їхнього життя, життєві шанси та соціальні можливості спільно діяти.

Конфлікт – зіткнення двох сторін в організації, метою якого є отримання матеріальних і духовних цінностей.

Контент-аналіз – формалізований метод інтерпретації змісту й структури текстів повідомлень мас-медіа.

Мала соціальна група – малочисельна за складом (до 30 осіб) соціальна група, учасники якої об'єднані спільною діяльністю і перебувають у безпосередньому стійкому особистому спілкуванні, що є основою для виникнення як емоційних стосунків, так і особливих групових цінностей.

Маргінал – індивід (група), що характеризується проміжним чи пограничним становищем щодо певних соціальних спільнот – класових, соціальних, культурних, із втратою приналежності до конкретної спільноти.

Масова соціальна спільнота – сукупність індивідів, яких об'єднують певні спільні погляди, схильності, смаки тощо (фани естрадних зірок, уболівальники спортивних команд).

Метод – спосіб, який дослідник використовує для збирання, обробки і аналізу даних.

Молодь – особлива соціально-демографічна група, що займає певне місце в соціальній структурі суспільства, характеризується процесом соціалізації, активного включення в різноманітні стратифікаційні верстви і соціальні підструктури – соціально-професійну, поселенську, сімейно-побутову та ін.

Натуралізм – напрям у соціології, представники якого намагалися зрозуміти соціальне через природниче, біологічне, пояснювали розвиток суспільства різними природними чинниками – кліматичними умовами, географічним середовищем, расовими особливостями людей та ін.

Норми – правила поведінки, очікування і стандарти, що регулюють взаємодії людей (Н. Смелзер).

Обряди – це сукупність символічних стереотипних колективних дій, що втілюють у собі ті чи інші соціальні ідеї, уявлення норми й цінності і викликають певні колективні почуття.

Опитування – спосіб отримання інформації про суб'єктивний світ людей, їхні уподобання, мотиви діяльності, цінності, настрої, думки.

Первинна група – невелике об'єднання людей, між якими встановлюються прямі контакти емоційного характеру (дружба, кохання, симпатія).

Програма соціологічного дослідження – науковий документ, у якому обґрунтовуються методологічні і методичні прийоми дослідження соціального явища або процесу.

Репрезентативність вибірки – властивість вибіркової сукупності відтворювати основні характеристики генеральної сукупності.

Респондент – особа, яка є джерелом інформації у соціологічному опитуванні.

Сім'я – це соціальний інститут і водночас мала соціальна група, що має історично визначену структуру, члени якої пов'язані родинними чи шлюбними стосунками, спільністю побуту, взаємною відповідальністю та виховання дітей.

Соціалізація – процес інтеграції індивіда в суспільство, в різні типи соціальних спільностей (група, соціальний інститут, соціальна організація) через засвоєння ним елементів культури соціальних норм і цінностей, на основі яких формуються соціально значущі риси особи називається.

Соціальна група – сукупність індивідів, яка існує реально, фіксується емпірично, характеризується відносною цілісністю і стійкістю, є самостійним суб'єктом історичної та соціальної дії.

Соціальна дія (за М. Вебером) – така дія, яка згідно з намірами дійової особи, співвідноситься з діями інших людей і орієнтована на них.

Соціальна діяльність – це завжди прояв людської активності з метою зміни чи перетворення елементів навколишнього світу, свідомості самої людини. Їй завжди притаманні цілеспрямованість, свідомий характер, бо її суб'єктом може бути лише людина. Це процес, що включає мету, засоби, результати.

Соціальна допомога – система заходів, що передбачають створення умов реалізації законів, соціальних програм та забезпечення роботи мережі соціальних закладів, дії яких спрямовані на збереження соціального статусу громадян, які через різні обставини мають соціальні негаразди.

Соціальна мобільність – це процес зміни індивідом чи соціальною групою свого місця у соціальному просторі.

Соціальна мобільність вертикальна – переміщення індивіда (соціальної групи) зі зміною соціального статусу вгору або вниз.

Соціальна мобільність горизонтальна – переміщення індивіда (соціальної групи) у соціальному просторі без зміни соціального статусу на одному й тому ж рівні.

Соціальна організація – цільова соціальна система, призначена для координації діяльності двох і більше людей, шляхом розподілу праці та ієрархізації влади.

Соціальна підтримка – це діяльність органів місцевого самоврядування, громадських фондів та організацій, яка спрямована на конкретну людину чи групу людей, що потребують невідкладної соціальної допомоги.

Соціальна роль – модель поведінки особистості, об'єктивно задана соціальним статусом особистості.

Соціальна система – це явище або процес, що складається із певної сукупності елементів (основним елементом є люди), що перебувають у взаємозв'язку та взаємодії і утворюють єдине ціле.

Соціальна спільнота – це реальна сукупність індивідів, об'єднаних відносно стійкими зв'язками, відносинами, яка має загальні ознаки, що надають їй неповторності, унікальності і відрізняють від інших.

Соціальна стратифікація – поділ суспільства на вертикально розташовані верстви (страти), які мають різний престиж, власність, владу, освіту, стиль життя тощо.

Соціальна структура суспільства – система соціально-демографічних (молодь, пенсіонери), соціально-територіальних (міське, сільське населення), соціально-професійних (учителі, менеджери, підприємці), соціально-етнічних (українці, поляки, білоруси), соціально-класових (класи, страти) спільнот та відносин між ними.

Соціальне – це сукупність тих чи тих властивостей і особливостей соціальних відносин, що інтегрована індивідами або спільнотами в процесі спільної діяльності (взаємодії) в конкретних умовах.

Соціальний інститут – сталий комплекс формальних і неформальних правил, принципів, норм, які регулюють різні сфери людської діяльності.

Соціальний порядок – це збалансована система відносин між суспільством і державою, яка створює конкретні соціальні структури для впорядкування дій різних індивідів та соціальних груп з метою досягти взаємної погодженості та передбачуваності дій.

Соціальний статус особистості – позиція особистості у соціальній системі, пов'язана з належністю до певної групи чи спільноти.

Соціальний тип особистості – результат взаємодії історико-культурних і соціально-економічних умов життєдіяльності людини, сукупність повторюваних властивостей людини як істоти соціальної.

Соціальні відносини – відносини між групами людей або окремими їх представниками, що посідають різне місце в суспільстві, беруть певну участь в його політичному, економічному й духовному житті, відрізняються один від одного способом життя, рівнем і джерелами доходів, структурою особистого споживання.

Соціальні норми – правила поведінки, очікування і стандарти, які регулюють поведінку людей, суспільне життя відповідно до цінностей певної культури і зміцнюють стабільність та єдність суспільства.

Соціальні санкції – це система винагород за виконання норм, тобто за конформізм, і покарань за відхилення від них, тобто за девіацію.

Соціологічне дослідження – це система логічно послідовних, методологічних, методичних і організаційно-технічних процедур, яка дає змогу одержати нові

достовірні знання про об'єкт, що вивчається, для розв'язання соціальних проблем.

Соціологія – це наука про суспільство як цілісну систему, механізми її функціонування і розвитку, що здійснюються через сукупність сумісних дій та взаємозв'язків суб'єктів суспільного процесу – індивідів та соціальних спільнот.

Соціологія сім'ї – це спеціальна соціологічна теорія, галузь соціології, яка вивчає формування, розвиток і функціонування сім'ї, шлюбно-сімейних відносин у конкретних культурних та соціально-економічних умовах.

Соціометричний метод – це метод зібрання первинної соціальної інформації про міжособові відносини в малих соціальних групах.

Спеціальні соціологічні теорії – теорії, які вивчають закономірності розвитку окремих спільнот, груп чи сфер людської діяльності.

Спостереження – це метод цілеспрямованого, певним чином фіксованого сприйняття дослідницького об'єкта.

Стиль життя – зразки й моделі споживання матеріальних, соціальних і культурних благ; певний смак і навички дотримуватися певних правил і ритуалів, що регулюють повсякденне життя.

Страйк – це групова, організована і цілеспрямована тимчасова відмова працівників від участі в регламентованій трудовій діяльності з метою задоволення органами управління висунутих страйкарями вимог.

Суспільство – це спосіб буття людства, сукупність історичних форм сумісної життєдіяльності, що постійно розвиваються.

Традиції – елементи соціокультурної спадщини, які передаються від покоління до покоління.

Цінності – це матеріальні предмети, ідеї чи риси, щодо яких індивід або група займають оцінювальну позицію, приписуючи їм особливу роль у житті, відчуваючи необхідність у них, намагаючись оволодіти ними.

Шлюб – це історично визначена соціальна форма стосунків між чоловіком і жінкою, через яку суспільство впорядковує і санкціонує їхнє статеве життя, установлює подружні та батьківські права й обов'язки.

Електронне навчально-методичне видання

БОГДАНА ГВОЗДЕЦЬКА

СОЦІОЛОГІЯ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

**Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка**

Редактор
Ірина Невмержицька

Технічний редактор
Ірина Артимко

Здано до набору 04.03.2025 р. Формат 60x90/16. Гарнітура Times. Ум. друк. арк. 2,5. Зам. 19.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка.
(Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників та розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 5140
від 01.07.2016 р.). 82100, Дрогобич, вул. Івана Франка, 24. к. 203.